

BARCELONA PENSA: INFANTS I JOVES EN EL CAMINAR FILOSÒFIC

Alba Lafarga Magro i Albert Reverendo Mascort
Estudiants de Filosofia de la Universitat de Barcelona

Com cada novembre des de fa tres anys, el Festival de filosofia Barcelona Pensa ens ha citat als museus, llibreries i als centres culturals per acostar el pensament reflexiu a tothom i mostrar que la filosofia no està reclosa a la torre d'ivori. Des de la primera edició de l'any 2014 totes les activitats tenen una gran afluència de públics. De fet, l'esdeveniment coincidia amb dues dates clau: el dia Mundial de la Filosofia (17 de novembre) i el Dia Universal dels Drets dels Infants (20 de novembre). I és que tothom mereix educació en l'esperit crític, i, sobretot, els infants i joves. Per aquest motiu, el Pensa ha inclòs en la seva programació activitats dirigides als públics d'edats més petites.

Aquest article presenta algunes de les activitats del Festival com a trampolí a (re)considerar la relació dels infants i joves amb la filosofia, més enllà que pugui ser desitjable o propi d'una educació òptima, com una qüestió de mínims per habitar el món. Tot dedicant atenció a les activitats per a joves del Barcelona Pensa d'enguany, ens centrarem en el caràcter crític de la filosofia, el tractament que generalment li estem donant avui en dia i perquè un festival com el Barcelona Pensa resulta un bon espai per canalitzar les inquietuds filosòfiques més enllà dels centres escolars obligatoris.

La desena edició de la mostra del Fotofilosofia va ser la primera activitat per a joves a aterrar al Festival. L'aula Magna de

la Facultat de Filosofia es va emplenar d'estudiants de Batxillerat que havien presentat una fotografia amb una pregunta filosòfica. Però no només l'aula Magna, ja que l'acte va ser retransmès en streaming a la pàgina web i diversos grups ho varen veure des d'una classe de la mateixa facultat. Un esforç tecnològic per acostar-se al jovent que va ser respost amb una increïble performance per part d'ells. Durant la mostra, diverses joves van pujar a l'escenari per exposar el que la foto els suggeria i el perquè de les seves preguntes. Escoltar-les era sorprenent ja que es qüestionaven i investigaven allò que sabien, alhora que feien referència a autors com Deleuze o Russell (que per costum no es tracten al batxillerat). L'acte es va clausurar amb la lectura dramatitzada d'un manifest de la filosofia realitzat pels mateixos joves.

El dissabte de la mateixa setmana va tenir lloc l'activitat Les nenes i els nens fan filosofia, duta a terme pel Grup IREF, en la qual infants d'entre tres i cinc anys i d'entre sis i nou anys van debatre qüestions filosòfiques en formats diferents. D'una banda, els més petits van fer tallers en els quals aprenien a identificar sentiments com l'alegria o la tristesa, així com els cinc sentits físics, traçant conjuntament els límits del que anomenem vista, olfacte, tacte, oïda i gust. D'aquesta manera, tot fent papiroflèxia amb diferents textures i posant en comú exemples de cada un dels sentits, els més petits van poder definir-los i prendre'n consciència. Al seu torn, els participants d'entre sis i nou anys van debatre qüestions morals, posant exemples de fets que consideren bons i dolents i introduint-se a nocions com ara "bo per sí mateix" i relativisme moral, emprant sempre materials de suport que permetien plasmar les discussions de manera creativa. La participació va ser molt activa, de fet els tallers anaven avançant a partir de les aportacions dels infants, que progressivament definien el ventall de significats que treballaven i en prenen consciència, tal com és propi, solem dir, de l'atenció pausada que ens exigeix la filosofia.

Simultàniament, el Centre Cívic de Can Deu va ser l'escenari d'una trobada d'estudiants de secundària de diversos instituts i escoles. L'activitat va ser realitzada pel grup Pati Filosòfic i van rebre l'assistència de gairebé 70 joves disposats a debatre i reflexionar sobre temes escollits per ells mateixos: 'Hi ha progrés en la humanitat?' i 'Noves formes d'amor'. Moderats per ells mateixos, varen qüestionar si el progrés tecnològic suposa una real millora en la qualitat de vida, la dependència d'aquest progrés de la forma de vida capitalista, l'efecte de les falses necessitats que la sobreproducció genera, l'existència o no del progrés moral en la història, etc. També van debatre sobre les noves formes de relacions sexuals i emocionals, noves estructures familiars, discriminació i moltes altres qüestions. El resultat? Més de dues hores de diàleg i reflexió que van mostrar que la filosofia i el pensament apassionen a molts

joves i que moltes de les seves reflexions no tenen res a envejar a les dels acadèmics, tot al contrari.

Sovint defensem que la raó de ser de l'educació és, al cap i a la fi, crear el pretext per a que els nouvinguts puguin moure's plenament en el món. En aquest sentit, tots els esforços que comporta l'educació van destinats a que els infants i els joves estiguin instruïts (amb les metodologies que considerem oportunes) per tal d'orientar-se exitosament en el món, la qual cosa pot ser expressada, evidentment, en relació als valors morals, a l'adquisició de coneixements temàtics, a canalitzar la pròpia creativitat... Aquestes expressions, fins i tot quan les titllem de progressistes o llibertàries, segueixen estant enfocades a l'orientació dins un marc de significats i relacions, en tant que transmeten continguts. No entrem ara a valorar la bondat d'aquests enfocaments, i de fet seria una bajanada pretendre abolir el caràcter temàtic dels programes educatius. Ara bé, hi ha algun altre tipus de moviment que pugui conviure amb aquesta aproximació? El públic conscienciat i sensible respon a l'uníson: la filosofia!

Potser pensem que el paper de la filosofia en l'educació dels infants i els joves és la de permetre que els individus puguin desenvolupar-se lliurement, alliberar-los de les mires curtes i que aprenguin a discernir. Però aquest progressar, la capacitat de discernir entre els objectes que tenim davant, no és en el fons l'adquisició de bones eines d'orientació en un terreny de joc ja definit? La capacitat reflexiva, la mirada detinguda, l'ús de gèneres i espècies, i un llarg etcètera, no són garantia de cap llibertat si no tenim en compte els límits dintre dels quals es donen. Aprendre a orientar-se en el marc que els nouvinguts reben és fonamental en la seva educació, però la presència de la filosofia ha de fer tenir en compte que no és el mateix legitimar una ciutadania il·lustrada que il·lustrar quina és la ciutadania legitimada.

A vegades sembla que la filosofia quedi relegada a un estadi intel·lectual poc accessible, però això no està renyit amb aproximar-la als infants a través de preguntes properes respecte el seu entorn que els permetin mirar-lo amb uns altres ulls i ampliar el camp de visió. I és que la filosofia es pot entendre com un joc en constant construcció. Les normes són flexibles i permeten múltiples variacions. El joc és una manera de relacionar-nos amb el món, és un llenguatge canviant capaç de reinventar-se i (re)produir alteritats. La imaginació està a la base del joc d'entrar en una ficció tot acceptant les normes que la determinen. Però alhora, aquest principi d'ordre pot ser modificat i donar lloc a noves estructures que eixamplin els límits del joc anterior o bé en plantegin un de bell nou. El pensar filosòfic no només interioritza continguts sinó que juga, s'instrueix en moviments, tal com el jugador aprèn jugades noves que llavors podrà tematitzar a la partida.

En aquest sentit expressat, l'aprenentatge exclusivament filosòfic està exempt de continguts (valors, tecnicismes, etc...) si bé passa a través seu. És l'adquisició de nous usos del pensament, el moviment negatiu que es congela en positivacions temàtiques per tal d'assentar els avenços. Malgrat passi a través de continguts, cal tenir molt present que l'aprenentatge destriadament filosòfic és la dinàmica del pensament. Afirmar això, com sabem, no implica defensar que cal que hom s'orienti en les filosofies concretes de filòsofs i filòsofes, malgrat tampoc implica que estiguem centrant l'atenció en continguts processats per a facilitar la comprensió, ja que l'important, filosòficament parlant, és precisament el camí de la comprensió. Aquests camins de la comprensió donen lloc a expectatives i a resultats; en altres paraules, resulten (es positiven) en terrenys de joc.

Així, de la mateixa manera que hom entén que tots aprenem a caminar per tal de poder-nos moure físicament, per què no hauríem d'aprendre a pensar per a poder desplaçar-nos? No es tracta, però, d'un enfocament competencial de la presència de la filosofia en l'educació, doncs no hi ha una bona manera de fer camí (com podem pensar del caminar físic), sinó maneres de fer camins que determinen la destinació. Entendre

que la filosofia simplement ens permet adquirir competències és valorar el camí en funció de la destinació, la qual cosa és tant com dir que la bona educació és aquella que permet orientar-nos en el món donat. No tothom ha de dedicar-se a la filosofia, però ningú pot prescindir de l'actitud filosòfica en el fer camí.

El Barcelona Pensa resulta un clar exemple d'aquesta mena de presència filosòfica en l'educació dels infants i els joves. Mentre les matèries concretes els fan aprendre els rius, les capitals, els ossos del cos o l'accentuació, amb la filosofia es fa patent la diferència de pensament de cadascú i s'obre la porta a l'observació pausada i atenta. Però no és aquí on ens hem de quedar, ja que si el jovent es veu cridat a participar en un festival de filosofia es deu a la presència que té en el seu dia a dia. No garantir que els infants i joves afinin la seva actitud filosòfica és permetre que les vores dels seus camins siguin massa estretes i els seus caminars indigentment segurs. Cal que tothom tingui accés a perseverar en l'actitud filosòfica, per traçar nous camins en un món (des)cobert i, si cal, pausar el propi pas per fer-ne un altre de més ferm.

